

НАУКОВІ ПІДХОДИ І ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО РОБОТИ З ВОКАЛЬНИМИ АНСАМБЛЯМИ

SCIENTIFIC APPROACHES AND PRINCIPLES OF THE PROFESSIONAL TRAINING IN THE FUTURE MUSIC TEACHERS TO WORK WITH VOCAL ENSEMBLES

Стаття присвячена вирішенню важливої проблеми музично-педагогічної освіти – професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями, які є особливо популярною й улюбленою формою музичної творчості учнів закладів загальної середньої освіти і закладів мистецької освіти. Теорія і методологія навчання майбутніх учителів музичного мистецтва вокально-ансамблевому співу, практична робота з вокальними ансамблями нині потребує активного вивчення й пошуку інноваційного вирішення освітньо-мистецьких і творчих завдань. Мета статті – теоретично обґрунтувати наукові підходи і принципи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями. Методологічну основу дослідження складають ідеї наукових підходів, як: культурологічного й аксіологічного, у контексті яких пропонується принцип культурологізації та аксіологізації; компетентнісного підходу – принципи вокально-виконавських інновацій; технологізації вокально-ансамблевого навчання; врахування теоретичного і практичного вокально-ансамблевого досвіду; діяльнісного підходу – принцип урізноманітності видів і форм вокально-ансамблевої діяльності; творчого підходу – принципи творчої взаємодії учасників вокального ансамблю; творчого виконавства. За результатами дослідження здійснено обґрунтування зазначених принципів, спрямованих на опанування студентами специфікою роботи з вокальними колективами. З'ясовано, що використання наукових підходів і принципів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями забезпечить ефективність здійснення такого виду діяльності.

Ключові слова: вокальне мистецтво, вокальна підготовка, вокальний ансамбль, вокальний колектив, методика, музичне мистецтво, музичний колектив, науковий

підхід, очно-дистанційні технології навчання, принцип, професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

The article is devoted to the solution of an important problem in musical and pedagogical education, the professional training of the future teachers in musical art to work with vocal ensembles, which are a particularly popular and favorite forms of music creativity for students of general secondary education and art education schools. The theory and methodology in teaching of the future teachers of musical art to work with vocal ensembles requires active study and the search for innovative solutions to educational, artistic and creative tasks. The purpose of the article is to substantiate the principles of professional training of future music teachers to work with vocal ensembles theoretically. The methodological basis of the study consists of the ideas of scientific approaches, such as: culturological and axiological the principle of culturologizing and axiologizing is proposed in this context; competence approach and the principle of different types and forms of vocal ensemble activity; creative approach, the principles of artistic and creative interaction; creative performance. There are based on the results of the research, the substantiation in the specified principles that aimed at students mastering the specifics of working were carried out with vocal groups. There are found that the use of scientific approaches and principles in the professional training of the future music teachers to work with vocal ensembles that will ensure the effectiveness in this type of activity.

Key words: vocal art, vocal training, vocal ensemble, vocal group, technique, musical art, musical team, scientific approach, distance learning technologies, principle, professional training of the future music teachers.

УДК 378.091.013: 785.1
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.2.21>

Сисоєва С.О.,
докт. пед. наук, професор,
академік-секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти
Національної академії педагогічних наук України

Овчаренко Н.А.,
доктор. пед. наук,
професор кафедри музикознавства,
інструментальної та хореографічної підготовки
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах в Україні особливо важливого значення набуває пошук ефективних шляхів професійної підготовки майбутніх музикантів-виконавців і музикантів-педагогів на основі оновлення й модернізації музичної й музично-педагогічної освіти. Сьогодні здобуття освіти в багатьох регіонах країни досить ускладнено, що пов'язано з надзвичайним психологічним навантаженням, яке відчуває кожен громадянин нашої країни у зв'язку з військовими подіями, використанням дистанційних форм навчання,

необхідністю включення власних резервів щодо самовдосконалення і саморозвитку у мистецькій сфері. Великі складнощі в такому контексті відчувають майбутні вчителі музичного мистецтва, котрі мають бути готовими до професійної діяльності як із учнями – солістами, так і з музичними колективами. Особливо популярною й улюбленою формою музикування учнів закладів загальної середньої освіти і закладів мистецької освіти є вокальні та вокально-інструментальні ансамблі, які мають значний потенціал у дієвому впливі на формування музичної культури дітей, розвиток

їх емоційного інтелекту і м'яких комунікативних навичок, збереження психоемоційного здоров'я учасників творчого колективу.

До недавнього часу професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями вважалася уможливленою тільки в кордонах очної форми освіти, оскільки «почуття ансамблю» з'являється безпосередньо під час колективного співу. Сучасні реалії потребують нині активного вивчення і пошуку інноваційного вирішення освітньо-мистецьких і творчих завдань для вдосконалення зазначеного виду підготовки студентів, які здобувають музично-педагогічну освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки викладачів і вчителів були предметом дослідження сучасних українських учених в сфері професійної педагогіки (С. Гончаренко, В. Бондар, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.). Дослідники галузі музичної і музично-педагогічної освіти надавали значної уваги теоретичним і методологічним основам професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалка, А. Растрігіна, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов, О. Щолокова та ін.). У сучасних працях науковців розкрито різні аспекти професійної підготовки фахівців-музикантів до вокальної та вокально-педагогічної діяльності, зокрема – концептуальні засади співацького навчання (В. Антонюк, Н. Гребенюк, М. Єгоричева, А. Кулієва, П. Голуб'єв, О. Стахевич та ін.), методологічні основи вокально-педагогічного процесу (О. Єрошенко, Н. Овчаренко, Є. Проворова та ін.), інноваційні методи та технології навчання співу (Н. Дрожжина, О. Москва, Н. Кьон, Я. Кушка та ін.). Вокально-виконавська підготовка вчителя музичного мистецтва, яка включає і вокально-ансамблеву підготовку, була в центрі уваги наукових розвідок з вокальної педагогіки (Д. Бондаренко, Л. Мартинюк та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, питання сучасної професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями ще не знайшло достатнього теоретичного обґрунтування, узагальнення і практичного вирішення. Тому, дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями передбачає виявлення наукових підходів і принципів, спрямованих на успішність опанування студентами специфікою роботи з вокальними ансамблями.

Мета статті – теоретично обґрунтувати наукові підходи і принципи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями.

Методологічну основу дослідження складають ідеї наукових підходів, у руслі яких пропонуються визначені принципи, а саме: у контексті культурологічного й аксіологічного підходів – принцип культурологізації та аксіологізації; компетентнісного підходу – принципи вокально-виконавських інновацій; технологізації вокально-ансамблевого навчання; врахування теоретичного і практичного вокально-ансамблевого досвіду; діяльнісного підходу – принцип урізноманітності видів і форм вокально-ансамблевої діяльності; творчого підходу – принципи творчої взаємодії учасників вокального ансамблю, творчого виконавства.

Виклад основного матеріалу. Вирішення питання професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями базується на розумінні сутності понять «професійна підготовка» і «професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва». Так, С. Сисоєвою поняття «професійна підготовка» тлумачиться як цілісна система із великою кількістю пов'язаних між собою компонентів, що певним чином упорядковані, характеризуються відносно стійкою цілісністю, ієрархічною побудовою, наявністю суб'єкта та об'єкта, розгалуженими внутрішніми й зовнішніми зв'язками та відношеннями; неперервний і керований процес набуття особистістю суб'єктивного досвіду професійної діяльності [2, с. 251]. Щодо поняття «професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва», то воно розглядається Н. Овчаренко як цілісний освітній процес, спрямований на забезпечення готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-педагогічної діяльності, що передбачає опанування студентами системою музично-педагогічних компетентностей [1, с. 45].

Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями має свою специфіку, яка полягає у розумінні сутності вокально-ансамблевої діяльності її організації й керівництва.

Спів у складі вокального ансамблю вважається давньою традицією українського народу, проявом його ментальності, оскільки докорінно відображає палку любов українців до колективного музикування з багатогранним поєднанням унісону з дво-, три-, багатоголоссям. Саме про це свідчать збережені й записані етнографами упродовж декількох століть народні пісні, а також – записи вокальних ансамблів, що виконують народні пісні різних регіонів України. Тому, сьогодні важливим завданням для вітчизняної культури й мистецької освіти є збереження етнічних вокально-ансамблевих традицій, надання вокально-ансамблевому звучанню яскравого національного колориту, популяризація й виконання вокальними ансамблями сучасних високохудожніх творів українських композиторів.

Одночасно, гостро повстає питання знаходження нових можливостей залучення учнів закладів освіти до вокально-ансамблевого співу в складних умовах війни і ствердження української нації, а також – спрямуванні професійної і, зокрема – вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до творчої роботи як і з солістами, так і з різними за складом вокальними колективами.

Відповідно, зростає нагальна вимога щодо збагачення культурологічною і ціннісною складовими змісту, форм, методів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до керівництва вокальним ансамблем, що передбачає врахування положень культурологічного й аксіологічного підходів і відповідного їм принципу *культурологізації та аксіологізації*. Зазначений принцип є вимогою щодо обов'язкового ознайомлення студентів в освітньому процесі з особливостями вокально-ансамблевого виконавства різних країн світу та етнічних регіонів України; впровадження різностильового, різножанрового та особистісно зорієнтованого репертуару, який фундується на традиціях європейської і національної музичної культури, усвідомлення цінностей світового й українського вокального мистецтва і вокальної педагогіки.

В умовах сучасної музично-педагогічної освіти важливою складовою змісту вокально підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є вокально-ансамблевий репертуар. Зміст такої підготовки повинен включати широку стильову та жанрову палітру вокально-виконавського репертуару, що впливає на якість професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями. З метою формування ціннісного ставлення студентів до вокально-ансамблевої роботи, слід ввести в зміст їх професійної підготовки навчальний матеріал, спрямований на здобуття уміння формувати цікавий високохудожній репертуар для музичного колективу, використовуючи як обробки українських народних пісень і пісень народів світу, так і твори композиторів-класиків та сучасних композиторів.

Наразі, репертуар сучасних, різних за складом і манерою співу, вокальних ансамблів може включати перлини народної творчості – народні пісні, як, наприклад: «Закувала зозуленька», обробка М. Леонтовича; «По горі, горі пави ходили», обробка К. Стеценка; «За нашою слободою», обробка М. Леонтовича; «Янголи в небі» (колядка), обробка О. Кошиця; «Пречистая Діва» (колядка), обробка В. Якимця; «Ой, чий то кінь стоїть», обробка О. Токар; «Піон» (литовська народна пісня), обробка С. Шимкуса та ін.

Майбутні вчителі музичного мистецтва повинні знати твори вітчизняних і зарубіжних композиторів-класиків, у обробці для різних за видами вокальних ансамблів, як-от: «Matona mia cara», музика

Орландо ді Лассо; «Весна», слова Л. Горлача, музика Ф. Мендельсона; «Zum Gloria» (Cäcilien-Messe), музика К. Дернтла; Липа. Слова В. Мюллера. Музика Ф. Шуберта; «Рева та стогне Дніпр широкий», слова Т. Шевченка, музика Д. Крижанівського, обробка В. Косенка; «Боже Великий, Єдиний» слова О. Кониського, музика М. Лисенка, редакція О. Кошиця; «Над Дніпровою сагою», слова Т. Шевченка, музика С. Стельмащюка та ін.

Особливою популярністю серед молоді користуються твори з репертуару видатних співаків, вокальних ансамблів, кінофільмів, зокрема: «Yesterday» (з репертуару «Бітлз»), слова і музика П. Маккартні; «Silent Night» (з репертуару групи «Пентатонікс»), слова Й. Мора. Музика Ф. Грубера, обробка Н. Мендози; музика із кінофільму «Пірати Карибського моря», музика К. Бадельта, аранжування С. Румянцевої; «Smile», слова Дж. Тернера та Дж. Парсонса, музика Ч. Чапліна; «The Man I Love», слова А. Гершвіна, музика Дж. Гершвіна; «Аватар», музика К. Дженкінса, обробка С. Румянцевої та ін. Тому, студенти повинні опанувати такими творами у процесі здобуття освіти.

Формування здатностей майбутніх учителів музичного мистецтва працювати з різними вокальними ансамблями забезпечує компетентнісний підхід та відповідні йому педагогічні принципи: вокально-виконавських інновацій, технологізації вокально-ансамблевого навчання, врахування теоретичного і практичного вокально-ансамблевого досвіду.

Принцип вокально-виконавських інновацій полягає в інноваційному поєднанні у виконавській діяльності вокального ансамблю різних стилів, як: академічний, естрадний, джазовий, народний, що свідчить про високу професійну майстерність керівника і учасників колективу. Вокальні ансамблі сьогодні повинні вміти застосовувати різні види вокальної техніки і різні нові техніки співу. Разом з тим, процес самого співу вокального ансамблю має базуватися на основних положеннях *bel canto*, які, використовуються в різних сучасних вокальних техніках, наприклад – СВТ «з різними вокальними механістичними змінами в кожній з якостей» [3, с. 30].

Принцип технологізації вокально-ансамблевого навчання є вимогою застосування сучасних очно-дистанційних технологій та технологій навчання співу в роботі з вокальними ансамблями, що дозволить алгоритмізувати діяльність щодо досягнення вільного звукоутворення, рівного звуковедення, співу на опорі, використання резонаторів, стабільного положення гортані, чіткості дикції, чистоти інтонації тощо. До таких технологій відносяться: технологія розкриття вокального потенціалу Кетрін Садолін (CBT), технологія співу у мовній позиції («Speech Level Singing») Сет Пірса, технологія звільнення голосу за Крістін

Лінклейтер та ін. Застосування алгоритмизованих вправ сприяє набуттю виконавських успіхів учасниками вокального ансамблю в короткі терміни. Так, використання вправ-технік для звільнення голосового апарату, яким є все тіло й налаштування його на виконання вільних природних рухів забезпечує вільне звукоутворення співака (за Крістін Лінклейтер); застосування вправ у мовній позиції сприяє згладжуванню реєстрових переходів у співаків і розвитку діапазону голосу (за Сет Рігсом); виконання вправ для відчуття опори звуку («суппорту») у поєднанні з використанням твенгу при вокалізації (резонуючих можливостей голосу) та розслабленням нижньої щелепи й не натягнутих уст розвиває художньо-технічні можливості голосу (за Кэтрин Садолин).

Принцип врахування теоретичного і практичного вокально-ансамблевого досвіду полягає у необхідності врахування у змісті професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вітчизняного й світового вокально-педагогічного досвіду щодо теоретичних і практичних основ роботи з вокальними ансамблями. Реалізація такого принципу передбачає активізацію цілеспрямованої педагогічної дії на опанування студентами знаннями з методики роботи з різними за складом вокальними ансамблями; опанування компетентностями співу у вокальному ансамблі; оволодіння методом аналізу виступів ансамблів різного виконавського рівня; оволодіння інноваційними технологіями роботи з вокальним ансамблем. Упровадження принципу врахування теоретичного і практичного вокально-ансамблевого досвіду впливає на формування ціннісного ставлення майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями.

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виконання широкого спектру вокально-виконавських і вокально-педагогічних функцій у роботі з вокальним ансамблем базується на ідеях діяльнісного підходу та відповідного йому принципу *урізноманітненості видів і форм вокально-ансамблевої діяльності*. Робота керівника вокального ансамблю потребує від майбутнього вчителя оволодіння різними компонентами (видами) структури вокально-ансамблевої діяльності: мотиваційно-ціннісним, інформаційно-когнітивним, вокально-технологічним, художньо-інтерпретаційним, діяльнісно-творчим. Вокально-ансамблева діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва може здійснюватися в аудиторних і позааудиторних формах навчання. Реалізація принципу потребує створення визначених методичних умов професійної підготовки майбутніх фахівців, а саме – впровадження у зміст такої підготовки основ вокально-виконавської й вокально-педагогічної діяльності із використанням усіх компонентів окресленої структури.

Урахування положень творчого підходу є особливо важливим для професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями, оскільки без творчості не може існувати саме музичне мистецтво. Тому реалізація творчого підходу в професійній підготовці зазначених фахівців має здійснюватися із врахуванням таких принципів, як: принцип творчої взаємодії учасників вокального ансамблю і принцип творчого виконавства.

Принцип творчої взаємодії учасників вокального ансамблю передбачає врахування у процесі створення вокального ансамблю, його функціонування наявності художньо-творчої концепції, яка буде забезпечувати організацію і позитивні стосунки між співаками-ансамблістами на основі творчої взаємодії як колективу одностумців-митців. Саме наявність визначеної ідеї, яка об'єднує колектив, визначає його репертуарну політику, формує певний імідж, спрямовує зусилля учасників на високохудожнє й досконале виконання. Під час репетиційної роботи, сценічного виконання творів особливо важливе значення має здорова творча атмосфера в колективі, відчуття єдиного мистецького організму, яким має бути вокальний ансамбль. Знання основ організації вокального ансамблю, уміння створити художньо-творчу концепцію колективу, охопити всіх учасників вокального колективу духом творчості – є проявом не тільки сформованої готовності до роботи з вокальним ансамблем, а і наявності здібностей, таланту керівника зазначеного колективу.

Принцип творчого виконавства є вимогою щодо спрямування освітнього процесу на розвиток вокальних творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва, здатних не тільки на досконале вокально-технічне виконання, а і на – художньо-образне та творче. Реалізація принципу передбачає використання результатів виконавського аналізу музичного твору, який є шляхом до виявлення та інтерпретації смислу твору для вокального ансамблю, вокально-сценічного перетворення і визначення правдивої музичної інтонації. У процесі такої діяльності студенти повинні оволодіти методами і прийомами художньої мови у роботі над музичною інтонацією, опанувати технікою мелодекламації у розвитку виразності вокальної мови, використовувати артистично-сценічні прийоми вираження персонажних емоцій, які спрямовані на реалізацію вокально-виконавських вмінь.

Висновки. Отже, за результатами дослідження визначено засадничі наукові підходи професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями, як: культурологічний, аксіологічний, компетентнісний, діяльнісний, творчий. Окреслено відповідні

зазначеним науковим підходам педагогічні принципи, а саме: культурологізації та аксіологізації, вокально-виконавських інновацій, технологізації вокально-ансамблевого навчання, врахування теоретичного і практичного вокально-ансамблевого досвіду, урізноманітненості видів і форм вокально-ансамблевої діяльності, творчої взаємодії учасників вокального ансамблю, творчого виконавства, – врахування яких забезпечить формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними ансамблями. Подальші дослідницькі розвідки будуть спрямовані на класифікацію і визначення ефективних методів професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до роботи з вокальними колективами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра. пед. наук ; спец. 13.00.04, Криворізький державний педагогічний університет. Кривий Ріг, 2016. 547 с.
2. Сисоєва С. О. Загальні поняття дослідження поняття освіти як процесу і результату. *Освітнологія: витоки наукового напрямку : монографія* / за ред. В. О. Огнев'юка ; авт. кол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Л. Л. Хоружа, І. В. Соколова та ін. Київ : ВП «Едельвейс», 2012. С. 217–263.
3. Winnie, B. (2014). Contemporary vocal technique in the choral rehearsal: Exploratory strategies for learning. Doctoral thesis. University of Washington. Washington.